

სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების ახალი პარადიგმა (საქართველოს მახალითში)

DOI: <https://doi.org/10.52340/bal/2026.01.04>

ზურაბ ლომსაძე

სტუ-ის ი. ჟორდანიას სახ. საქართველოს საწარმოო
ძალებისა და ბუნებრივი რესურსების შემსწავლელი
ცენტრის დირექტორი,
მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი
<https://orcid.org/0009-0008-6464-5875>
E-mail: z.lomsadze@gtu.ge

გოჩა უგულავა

ევროპის ცენტრალური უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი
<https://orcid.org/0009-0006-18815357>
E-mail: gocha.ugulava@cue.edu.ge

გოჩა თუთბერიძე

ევროპის ცენტრალური უნივერსიტეტის პროფესორი
<https://orcid.org/0000-0001-5321-6874>
E-mail: gocha.tutberidze@cue.edu.ge

ნოდარ ჭითანავა

ი. ჟორდანიას სახ. საქართველოს საწარმოო ძალებისა
და ბუნებრივი რესურსების შემსწავლელი ცენტრის
მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი
<https://orcid.org/0009-0004-5716-0694>
E-mail: nodarchitanava@gmail.com

ანოტაცია

თანამედროვე პირობებში სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების პრობლემების მიმართ სახელმწიფოს, საზოგადოებისა და მეცნიერების მხრივ ინტერესი გაძლიერდა. ეს კანონზომიერი მოვლენაა, რომელიც ქვეყნის განვითარების გარე და შიდა ფაქტორების გავლენით ჩამოყალიბდა და გლობალიზაციის (ლოკალიზაციის) წინააღმდეგობრივი პროცესების ტერიტორიული (რეგიონული) თავისებურებებისა და ტენდენციების ღრმა ანალიზს, მდგრადი განვითარების პრინციპებზე გადასვლის თეორიულად გააზრების, მეთოდურად დასაბუთებისა და პრაქტიკულად უზრუნველყოფის ღონისძიებათა შემუშავება-განხორციელების ამოცანას აყენებს. სტატიაში განხილულია საქართველოში სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების პრობლემები, გაანალიზებულია მიმდინარე პროცესების პოლიტიკური, სახელმწიფოებრივი, სოციალური, ეკონომიკური, ეკოლოგიური ასპექტები, შეფასებულია ის ფაქტორები, რომლებმაც ხელი შეუწვევს სასოფლო ტერიტორიების განვითარებაში ნეგატიური პროცესების წარმოქმნას.

შემოთავაზებულია სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების ახალი პარადიგმა: სასოფლო ტერიტორიების განვითარება-მოდერნიზაცია ქართული სახელმწიფოებრიობის განმტკიცების განმსაზღვრელი პირობა-ფაქტორია; სასოფლო ტერიტორიების – ქვეყნის უმნიშვნელოვანესი სივრცე-რესურსის, რომელიც ასრულებს საწარმოო-ეკონომიკურ, სოციალურ-დემოგრაფიულ, კულტურულ, ბუნება დამცველ, რეკრეაციულ და სხვა ეროვნულ (სახელმწიფოებრივ) ფუნქციებს, გამოყენების, დაცვის და პოტენციალის მართვის საკითხები მიზანშეწონილია განხილულ იქნას სისტემური (ჰოლისტიკური) მიდგომების საფუძველზე; ტერიტორიის განვითარების პროცესის მდგრადი კომპონენტებია: მოსახლეობა (საზოგადოება), მეურნეობა (ეკონომიკა), ტერიტორია (გარემო). მათი განვითარება უნდა წარიმართოს ერთიან კონცეპტუალურ და მეთოდოლოგიურ საფუძველზე; დაცული იქნას ტერიტორიის განვითარების პროგრამების სინქრონიზაციისა და კომპლექსურობის პრინციპები.

საკვანძო სიტყვები: სასოფლო ტერიტორია, მდგრადი განვითარება, პარადიგმა, მოდერნიზაცია, სტრატეგია.

A NEW PARADIGM OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS (BY THE EXAMPLE OF GEORGIA)

Zurab Lomsadze

Director of the I. Zhordania Research Center of Georgia,
Chief Researcher
<https://orcid.org/0009-0008-6464-5875>
E-mail: z.lomsadze@gtu.ge

Gocha Ugulava

Associate Professor, Central European University
<https://orcid.org/0009-0006-18815357>
E-mail: gocha.ugulava@cue.edu.ge

Gocha Tutberidze

Professor, Central European University
<https://orcid.org/0000-0001-5321-6874>
E-mail: gocha.tutberidze@cue.edu.ge

Nodar Chitanava

I. Zhordania Research Center Chief Researcher, Georgian
Center for the Study of Industrial Forces and Natural
Resources
<https://orcid.org/0009-0004-5716-0694>
E-mail: nodarchitanava@gmail.com

ABSTRACT

Currently, there is increased interest in the problems of sustainable development of rural areas in modern conditions on the part of the state, society and science. This is a natural phenomenon, formed under the influence of external and internal factors in the country's development, which poses the task of a deep analysis of the territorial (regional) peculiarities and trends of the contradictory processes of globalization (localization), the development and implementation of measures for theoretical understanding, methodological substantiation and practical support for the transition to the principles of sustainable development. The article examines the problems of sustainable development of rural areas of Georgia, analyzes the political, state, social, economic and environmental aspects of current processes, and assesses the factors that contributed to the emergence of negative processes in the development of rural areas.

A new paradigm for sustainable development of rural areas is proposed: the development and modernization of rural areas is a determining factor in strengthening Georgian statehood; It is advisable to consider issues of use, protection and potential management of rural areas as the most important resource of the country, performing industrial, economic, socio-demographic, cultural, environmental, recreational and other national (state) functions – on the basis of a systemic (holistic) approach; the sustainable components of the territorial development process are: population, economy, and territory. Their development must be carried out on a unified conceptual and methodological basis; the principles of synchronization, complexity and multifunctionality of territorial development programs must be observed.

Keywords: rural area, complexity, sustainable development, paradigm, modernization, strategy.

ქირითადი ტექსტი

საქართველოს ტერიტორია მოიცავს უნიკალურ ბუნებრივ, დემოგრაფიულ, ეკონომიკურ, სოციალურ, ისტორიულ-კულტურულ პოტენციალს, რომლის რაციონალურ და ეფექტიან გამოყენებაზე არსებითად დამოკიდებული მდგრადი განვითარება, მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლება.

თანამედროვე პირობებში სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების პრობლემების მიმართ სახელმწიფოს, საზოგადოებისა და მეცნიერების მხრივ ყურადღება გაძლიერდა. ეს კანონზომიერი მოვლენა ჩამოყალიბდა ეგზო (გარე) და ენდო (შიდა) ფაქტორების გავლენით სწრაფად ცვალებადი გამონვევებით და გამომდინარეობს გლობალიზაციის, როგორც პროცესის განვითარების ტენდენციებიდან [მზარდი ინფორმაცია, ინტენსიური კომუნიკაცია, სამუშაო ძალის, საქონლის, კაპიტალის მოძრაობის (გაადგილების) მასშტაბების გაფართოება, რეგიონალიზაციის (ლოკალიზაციის) პროცესების განვითარება, ქვეყნებს, ბაზრებსა და ტერიტორიებს შორის კონკურენციის გაძლიერება, ტერიტორიის განვითარების ეგზოგენურ ფაქტორებთან წვდომისა და შიდა ფაქტორების სრული ამოქმედების კონკურენტუნარიანობის ამაღლების საჭიროება და სხვა].

საქართველოში მიმდინარე ტრანსფორმაციული პროცესების თავისებურებების (ტენდენციების) სისტემური ანალიზით დადასტურდა, რომ სასოფლო ტერიტორიების განვითარების მიმართ ტრადიციული მიდგომების ალტერნატიული შეცვლა აუცილებელია. გარდამავალი პერიოდის ანალიზმა გვიჩვენა, რომ საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლა სპონტანურად ჩამოყალიბებული „სტრატეგიებით“ განხორციელდა, ხოლო თავად საბაზრო პრინციპების დამკვიდრების ობიექტური პროცესი – დამანგრეველ ფაქტორად იქცა. ამასთან, თეორიულ-პოლიტიკური ხასიათის სტრატეგიული შეცდომა იყო იდეოლოგიზებული დოქტრინის, „შოკური თერაპიის“ გამოყენება ტოტალიტარული ეკონომიკური სისტემიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის სტრატეგიად. აღმოჩნდა, რომ იგი შეუთავსებელი

იყო ქვეყნის განვითარების ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ ინტერესებთან.

მეორე. თეორიულ-ეკონომიკური ხასიათის სტრატეგიული შეცდომა იყო ის, რომ ობიექტურად ვერ განისაზღვრა ეკონომიკის ახალ თვისებრიობაში გადასვლის სასტარტო გარემო და რესურსული პოტენციალი; ყურადღება არ მიექცა განვითარების უნიკალურ ხასიათს, რომ საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლა იწყებოდა თვისებრივად სხვა სასტარტო პირობებიდან, ვიდრე ეს ისტორიულად განხორციელდა კაპიტალიზმზე გადასვლის პერიოდში. გეგმიანი ეკონომიკა იყო გარდაქმნების სასტარტო ბაზა. იგი უფრო ახლოს იდგა თანამედროვე განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკურ მოდელებთან, ვიდრე „ველური კაპიტალიზმის“ პერიოდის ეკონომიკურ სისტემებთან. ასეთი შეცდომა შემდგომში, გარდაქმნების წარუმატებლობის განმსაზღვრელი მიზეზი აღმოჩნდა.

მესამე. თეორიული და პოლიტიკურ-სამართლებრივი ხასიათის შეცდომა იყო არსებული სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის სტიქიურად, შესაბამისი საკანონმდებლო ბაზის გარეშე დაშლა, გარდაქმნების რთული პროცესის რეგულირებაში სახელმწიფოს პასიური პოზიცია, რამაც გამოიწვია ის, რომ მის „ნიშას“ კრიმინალური ცნობიერების საფუძველზე სპონტანურად ჩამოყალიბებული ჯგუფები დაეუფლნენ. დადგა შედეგიც: ეკონომიკური გარდაქმნების პროცესი აღმოჩნდა ბაზრის კრიმინალურ-მაფიოზური რეგულირების სტადიაში. თავად ფორმირებადმა სახელმწიფომ მისი ტრადიციული და მით უფრო ქვეყნის განვითარების იმ ეტაპზე ექსკლუზიური ფუნქციები ვერ შეასრულა.

მეოთხე. ქვეყანაში პოლიტიკურ და სოციალურ-ეკონომიკურ გარდაქმნებში დაშვებულია სტრატეგიული ხასიათის თეორიულ-მეთოდოლოგიური შეცდომები. კერძოდ, რეფორმები ეკონომიკის დარგების მიხედვით ერთმანეთისგან იზოლირებულად წარიმართა. მას კომპლექსური, თანმიმდევრული ხასიათი, ერთიანი მეთოდოლოგია არ ჰქონდა.

მეხუთე. ეკონომიკური ტრანსფორმაციის პროცესი, ისევე როგორც ფორმაციული ცვლილებების მთავარი მოტივაცია, მთლიანად პოლიტიზებული იყო. ახალი „იდეოლოგიების“ მთელი ძალისხმევა არსებული, სოციალისტურად წოდებული ეკონომიკის, კულტურის, მორალის საფუძველშივე მოსპობას ემსახურებოდა. საზოგადოება ილუზიებში აღმოჩნდა. მოსახლეობის ნაწილი კრიმინალურ აზროვნებას ეზიარა, ქვეყნის გარედან „მოკური“ ზემოქმედებით საქართველოს პარლამენტი იძულებული გახდა ხის მორებისა და შავი ლითონის ჯართის ექსპორტის შესახებ გადაწყვეტილება მიეღო. ამით **სათავე დაედო ეროვნული სიმდიდრის საყოველთაო ძარცვის პროცესს.** კადრების შერჩევაში დაშვებულ შეცდომებს მოჰყვა მმართველობითი კრიზისი. ყოველივე ამის შედეგად ბუნებრივია ათეული წლების განმავლობაში კრიზისულ მდგომარეობაში

„ფუნქციონირება“ ეროვნული ეკონომიკა. ქვეყნის სამრეწველო პოტენციალი მკვეთრად დაეცა. **მხოლოდ 2018 წელს მოხერხდა მშპ-ის 1990 წლის დონეზე გასვლა. განსაკუთრებით მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა მრავალდარგოვანი აგრარული მეურნეობა.**

მიუხედავად იმისა, რომ უკანასკნელ პერიოდში ქვეყნის ეკონომიკა მაღალი ტემპებით იზრდება და სოფლის განვითარების ხელშემწყობი გარემოც ყალიბდება, დღევანდელი სასოფლო ტერიტორია, ფაქტობრივად, წარმოადგენს დებრესიულ სფეროს, რომლის განმსაზღვრელია მწვავე დემოგრაფიული მდგომარეობა, სიღარიბე, ტერიტორიათაშორისი უთანაბრობა, უმუშევრობა, ეკონომიკურ ზრდასა და შესაძლებლობებზე არათანაბარი წვდომა, ადგილობრივი მმართველობის არასაკმარისი ფინანსური შესაძლებლობები, სოფლის განვითარებაში მოსახლეობის ჩართულობის დაბალი დონე და სხვ.

აღსანიშნავია თავისებურებაც, რომელიც ეკონომიკის ტრანსფორმაციის მიმდინარე პროცესებში დაფიქსირდა: ქვეყნის განვითარების წინა პერიოდებში გადაუწყვეტელი და ახლად (საბაზრო პირობებში) წარმოქმნილი პრობლემები რთულ კვანძებად ჩამოყალიბდა. მაგალითად, მიწების სპონტანურად და შესაბამისი სამართლებრივი ბაზისა და სტრატეგიის გარეშე ჩატარებულმა პრივატიზაციამ გამოიწვია ფართობების ფრაგმენტაცია და მრავალნაკვეთიანობის მაჩვენებლის ზრდა (წვრილ ოჯახურ მეურნეობებს, რომლებზეც მოდის სოფლად საბაზრო სუბიექტების საერთო რაოდენობის 98%-ზე მეტი, საშუალოდ 1,22 ჰექტარი მიწის ფართობი გააჩნია. ნაკვეთების რაოდენობაა 2,33, ერთი ნაკვეთის საშუალო ზომა – 0,52 ჰა). ისინი აწარმოებენ ხორბლის, სიმინდის, კარტოფილის, ხილის, ბოსტნეულის, ყურძნის, ციტრუსების 90%-ზე მეტს. ანალოგიური სურათია მეცხოველეობის პროდუქციის წარმოების მხრივაც.

ასეთი ტიპის საოჯახო მეურნეობები ზღუდავს სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის მიღწევების ეფექტიან გამოყენებას.

XX საუკუნის 90-იანი წლებიდან მკვეთრად დაეცა სოფლის მეურნეობის მექანიზაციის დონე, მწარმოებლობის მაჩვენებელი, ინვესტიციები, კვალიფიციური კადრების მომზადების სისტემა მოიშალა, ძირითადი საწარმოო ფონდების მნიშვნელოვანი ნაწილი ჯართის სახით გასხვისდა საზღვარგარეთ. სარწყავი ფართობები მკვეთრად შემცირდა, ნიადაგის ნაყოფიერების ღონისძიებები არ ხორციელდება. კადრების დეფიციტი ხელს უშლის წარმოებისა და შრომის თანამედროვე ორგანიზაციული ფორმების გამოყენებას, სოფლის ტერიტორიების დაბალანსებული განვითარების პრინციპებზე გადასვლას.

ასეთ არასტაბილურ სიტუაციაში ლოგიკურია ვეძებოთ ქვეყნის ეკონომიკის სტრატეგიულად სწორი მიმართულებებით განვითარების გზები. ამ მხრივ

მნიშვნელოვანია სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარება. ამ კონტექსტში შემოთავაზებულია სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების ახალი პარადიგმა. მას საფუძვლად უდევს სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების სოციალურ-ეკონომიკური, ეკოლოგიური და ინსტიტუციური ფაქტორების (უპირატესად ადგილობრივი რესურსული პოტენციალის) რაციონალური და ეფექტიანი გამოყენების, ადგილობრივი საჯარო, კერძო და სამოქალაქო საზოგადოების როლის, ხელისუფლების (ცენტრალური, რეგიონული, ადგილობრივი) ყველა დონის შესაძლებლობების, ქვეყანაში ფუნქციონირებადი საერთაშორისო საფინანსო და ეკონომიკური სტრუქტურების, პარტნიორული ორგანიზაციების ჩვენი ქვეყნის განვითარებაზე ორიენტირებული საქმიანობის ანალიზი.

სასოფლო ტერიტორიის მდგრადი განვითარების უპირატესობაა, რომ განვითარების პროცესი იწყება შიდა (ენდოგენური) რესურსების პოტენციალის ეფექტიანად ათვისების მნიშვნელობის გაცნობიერებისა და პარტნიორული ურთიერთობების (თანამშრომლობის) გაღრმავების ფორმების ძიების მოტივაციით. სწორედ ასეთ ფონზეა შესაძლებელი ერთი მხრივ, მიწის (როგორც ბუნებრივი რესურსის, წარმოების ფაქტორის, მეურნეობრიობის (სამართლებრივი ურთიერთობების) ობიექტის, მეორე მხრივ, წარმოების განვითარების ძირითადი ფაქტორების (შრომა, კაპიტალი, მენარმეობრივი უნარი, ინტეგრირებული ცოდნა, ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირება) განვითარების ერთიან ინტეგრირებულ პროცესში ჩართვა და, მესამე მხრივ, ეგზოგენური ფაქტორების (გეოეკონომიკა, მსოფლიო ბაზრებში მონაწილეობა, საერთაშორისო სტრუქტურებთან თანამშრომლობის გაღრმავება, ეკონომიკური დემოკრატიის დროის გამომწვევებთან ადეკვატურობის პრინციპების დაცვა) გამოყენების ეფექტიანი გარემოს შექმნა. ეს კი ტერიტორიაზე შრომის საზოგადოებრივი დანაწილების მასშტაბური გაღრმავების, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნისა და საბოლოოდ მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლების წინაპირობებს აყალიბებს.

ქვეყნის სასოფლო ტერიტორიების განვითარების დღევანდელი კრიტიკული მდგომარეობა ობიექტურად განსაზღვრავს სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების პრინციპებზე გადასვლის თეორიულად გააზრების, მეთოდურად დასაბუთებისა და პრაქტიკულად უზრუნველყოფის ღონისძიებათა შემუშავება-განხორციელების აუცილებლობას.

ტერმინი „მდგრადი“ გაეროს ეგიდით ჩატარებულ რიო-დე-ჟანეიროს კონფერენციაზე (1992 წ.) შემდეგანირად განისაზღვრა: „მდგრადი განვითარება ისეთი განვითარებაა, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს ადამიანის დღევანდელი და მომავალი თაობების მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება, რაც ცხოვრების მაღალი დონის მიღწევას გულისხმობს“.

„მდგრადი განვითარება არის ახლანდელი თაობის

მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება ისე, რომ ზიანი არ მიადგეს მომავალი თაობების შესაძლებლობებს, დაიკმაყოფილონ საკუთარი მოთხოვნილება“. ვიკიპედიის მიხედვით „მდგრადი განვითარება, ასევე ჰარმონიული განვითარება, დაბალანსებული განვითარება – არის ეკონომიკური და სოციალური ცვლილებების პროცესი, რომელშიც ბუნებრივი რესურსები, ინვესტიციების მიმართულებები, სამეცნიერო-ტექნიკური განვითარების ორიენტაცია, პიროვნების განვითარება და ინსტიტუციური ცვლილებები შეთანხმებულია ერთმანეთთან და ამაგრებენ ახლანდელ და მომავალ პოტენციალს იმისათვის, რომ დაკმაყოფილდეს ადამიანური მოთხოვნილებები და მისწრაფებები“.

ასეთი მიდგომა მდგრადი განვითარების რეალობის უფრო სრული სურათის გაცნობიერების საფუძველს იძლევა.

აღიარებულია, რომ მდგრადი განვითარება (საზოგადოება) უნდა დაეყრდნოს ბუნებასა და საზოგადოებას შორის ურთიერთობათა მართვის (რეგულირების) აღნიშნულ პრინციპებს. ეს რთული ამოცანა-პროცესია, რომლის დინამიკა განისაზღვრება მეცნიერების (როგორც ასეთის და არა მხოლოდ ერთი დარგის) და ეკონომიკის ურთიერთგანპირობებულობის დონით (ხარისხით). იგულისხმება რომ ეკონომიკა მსოფლიოს სხვადასხვა ტერიტორიაზე ტრადიციულთან ერთად სპეციფიკურ მიზნებს ემსახურება. მაგალითად, განვითარებულ ქვეყნებში ცხოვრების ხარისხის დინამიზმს, განვითარებად ქვეყნებში შიმშილისგან თავის დაღწევის გზების ძიებას, პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში – სოციალისტური მეურნეობრიობის სისტემიდან საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალ პერიოდში დაშვებული შეცდომების გაცნობიერებას.

საქართველოში საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალი პერიოდი რიგი, მანამდე უცნობი თავისებურებებით, ტენდენციებით გამოირჩევა და მოითხოვს სისტემური მიდგომებით კვლევას, სიღრმისეულ ანალიზს, განვითარების კანონზომიერებათა გამოვლენას, თანამედროვე მიდგომებით პერსპექტივის განსაზღვრას და სხვა.

მიზნები და ამოცანები

გამოკვლევის მიზანია სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების კონცეპტუალური (თეორიული) დასაბუთება და ქვეყნის რესურსული პოტენციალის მიზნობრივი პროგრამებით (პროექტებით) მართვის სრულყოფის რეკომენდაციების შემუშავება.

გამოკვლევის მეთოდოლოგიური საფუძველია შემეცნების დიალექტიკური მეთოდი, რომელიც პროცესებს, მოვლენებს იხილავს მათ მუდმივ განვითარებასა და ურთიერთკავშირში, მეცნიერული აბსტრაგირების, ინდუქციის, დედუქციის, ისტორიულ-ლოგიკური, სისტემურ-ფუნქციური, შედარებითი ანალიზის, ეკონომიკურ-მეთოდოლოგიური მოდელირების, ინფორმაციების

მოძიებისა და დამუშავების ეკონომიკურ-სტატისტიკური მეთოდები და სხვა.

მიზნის განხორციელების ძირითადი ამოცანებია:

- **თეორიული და მეთოდური მიდგომებით იმის დასაბუთება, რომ სასოფლო ტერიტორია წარმოადგენს ქვეყნის ისტორიულად ჩამოყალიბებული ერთიანი ტერიტორიული სივრცის ნაწილს, რომელმაც კომპლექსურად უნდა შეასრულოს საწარმოო-ეკონომიკური, სოციალურ-დემოგრაფიული, კულტურული, ბუნებადამცველი, რეკრეაციული და სხვა ეროვნული (სახელმწიფოებრივი) ფუნქციები.**

- **სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების თავისებურებების, ტენდენციების, კანონზომიერებათა შესახებ არსებული გამოცდილების შესწავლა-ანალიზი როგორც განვითარებად, ისე განვითარებულ ქვეყნებში.**

ეს ხელს შეუწყობს იმას, რომ სწორად გავაცნობიეროთ პოზიტიური და ნეგატიური მოვლენები, გამოყენებული კონცეპტუალური და მეთოდოლოგიური მიდგომების მართებულობა; უფრო ღრმად გავიაზროთ გლობალურ პროცესებთან ლოკალური ტერიტორიების განვითარების ინტერესების თავსებადობისთვის რეალური პირობების შექმნა; **როგორ გამოვიყენოთ ჩვენი ქვეყნის ბუნებრივ-საწარმოო პირობები, შრომითი ტრადიციები, შიდა რეგიონული თავისებურებები პოსტ-სოციალისტური ეკონომიკის ტრანსფორმაციის შედეგად ჩამოყალიბებული ნეგატიური მხარეების აღმოსაფხვრელად და გავატაროთ შესაბამისი ღონისძიებები; თავიდან ავიცილოთ ის შეცდომები, რომლებიც ადრე თანამედროვე განვითარებულ ქვეყნებში სასოფლო ტერიტორიების განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე იყო დაშვებული. მხოლოდ ასეთ შემთხვევაში არის შესაძლებელი განვითარებულ ქვეყნებთან შედარებით ჩვენი ჩამორჩენა ვაქციოთ რეალურ შესაძლებლობად (ფაქტორად), რომ კონცეპტუალურად და მეთოდურად საკუთარი რესურსული, პირველ რიგში, ბუნებრივ-საწარმოო და ინტელექტუალური პოტენციალის ამოქმედებით განვსაზღვროთ მდგრადი განვითარების პრინციპები, ორგანიზაციულ-სამართლებრივი, ორგანიზაციულ-ეკონომიკური მექანიზმები, რომლებიც გარე (ეგზოგენური), ასევე შიდა (ენდოგენური) ფაქტორების ერთობლივად გამოყენებაზე იქნება ორიენტირებული.**

- **საქართველოში სასოფლო ტერიტორიების განვითარების თანამედროვე მდგომარეობის სისტემური მიდგომებით შესწავლა-ანალიზი.**

ეს ამოცანა მოითხოვს სასოფლო ტერიტორიების განვითარების შესახებ ქვეყანაში შექმნილი ნორმატიულ-სამართლებრივი ბაზის, საერთაშორისო ორგანიზაციების, სახელმწიფო, რეგიონული და ადგილობრივი მმართველობების პროგრამული დოკუმენტების ანალიზს და შეფასებას. ეს რთული ამოცანა საზოგადოებრივი ურთიერთობების ახალი მოვლენების ობიექტურად გაცნობიერების სიძნელეებთან არის დაკავშირებული.

ამიტომ საჭიროებს კონკრეტულად ეროვნული ეკონომიკის საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლის, გარდაქმნების კონცეპტუალური და მეთოდოლოგიური ასპექტების, თავისებურებების, მუნიციპალიტეტების ტერიტორიის განვითარებაზე ასახული ტენდენციების, ეკონომიკური კრიზისის, ცხოვრების დონის დაცემის, ეკონომიკური ინტერესების (პიროვნული, საზოგადოებრივი, სახელმწიფო) დაპირისპირების, კრიმინალური ცნობიერების აღზევების, მმართველობითი სისტემების პარალიზების, კუთხური სეპარატიზმისა და ანტისახელმწიფოებრივი ქმედებების გამომწვევი მიზეზების ობიექტურად ახსნას. განსაკუთრებულ ყურადღებას საჭიროებს სახელმწიფოს, როგორც პოლიტიკური სუბიექტის, წარმოების საშუალებების მესაკუთრისა და ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოების ფაქტობრივად ტრანსფორმაციული პროცესებიდან ჩამოცილების მიზეზების ღრმა ანალიზი.

- **როგორ გამოიყენება ამჟამად სასოფლო ტერიტორიებზე წარმოების ძირითადი ფაქტორები:** მიწა, შრომა, კაპიტალი, მენარმეობრივი უნარი, ინტეგრირებული ცოდნა, ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირება. თითოეული ფაქტორის განხილვა-ანალიზი მოგვცემს საშუალებას, ობიექტურად შეფასდეს მათი პოზიტიური და ნეგატიური მხარეები, რომელთა მიმართ სწორი რეაგირება (შესაბამისი რეკომენდაციებით) ხელს შეუწყობს მათ კონსოლიდირებულად და ეფექტიანად გამოყენების ხელსაყრელი პირობების (გარემოს) ჩამოყალიბებას. სისტემური მიდგომებით უნდა გაანალიზდეს მრავალსუბიექტიანი ეკონომიკური სისტემის ფორმირების ფონზე (კერძო, ნვრილი სასაქონლო, სახელმწიფო და შერეული ტიპის) ეკონომიკური წყობები, წარმოებითი ურთიერთობების განვითარების ტენდენციები და პოტენციალის ეფექტიანად გამოყენების წინაპირობები.

- **სასოფლო ტერიტორიის ბუნებრივი რესურსების გამოყენების, დაცვისა და პოტენციალის მართვის პრობლემების განხილვა მიზანშეწონილია სისტემური (ჰოლისტიკური) მიდგომების საფუძველზე, რაც გულისხმობს ბუნებრივი რესურსების, როგორც ინტეგრირებული სისტემის (მთელის) განხილვას (ანალიზს) შემადგენელი ნაწილების ურთიერთგანპირობებულობის დონის გათვალისწინებით. მაგალითად, მიწა (ბუნებრივი რესურსი - წარმოების ფაქტორი - მეურნეობრიობის (სამართლებრივი ურთიერთობების) ობიექტი (უძრავი ქონება).**

მიწა როგორც ბუნებრივი რესურსი - სისტემა, მოიცავს ნიადაგს, ნიაღვრებს, ტყის, წყლის, რეკრეაციულ რესურსებს, საცხოვრის სივრცეს (შენობა-ნაგებობები), რომელთა რაციონალურად და ეფექტიანად გამოყენებაზე დამოკიდებული მოსახლეობის აღწარმოება, ასევე სოციალური და ეკონომიკური დანიშნულების ობიექტების გაადგილების სივრცეს (აქ ფუნქციონირებს სამუშაო ძალა, რომელიც განმსაზღვრელ როლს ასრულებს სოფლად საწარმოო ძალების განვითარებაში),

ტერიტორიას, რომელიც აღიარებულია პოლიტიკური სტატუსით – სახელმწიფო საზღვარი.

- როგორია სივრცითი მოწყობის, მიწათმოწყობისა და მიწათსარგებლობის ურთიერთკავშირები მიწის კონსოლიდაციის სწორად წარმართვის, მიწათსარგებლობის სქემის შედგენისა და მის საფუძველზე ტერიტორიის მდგრადი განვითარების პროგრამის შემუშავებისათვის. სასოფლო ტერიტორიების სივრცითი დაგეგმარების გეგმა გათვალისწინებულია 2035 წლამდე ჰქონდეს ყველა მუნიციპალიტეტს.

სივრცითი მოწყობის გეგმასთან ერთად მიზანშეწონილია ჩატარდეს მიწების ინვენტარიზაცია, რომლის შედეგები საფუძველად დაედება მიწათმოწყობის (მიწათსარგებლობის) სქემების დამუშავებას, მათ საფუძველზე მუნიციპალიტეტის მდგრადი განვითარების პროგრამის შედგენას.

- როგორ არის გამოყენებული და მეცნიერულად დამუშავებული ტერიტორიის განვითარების პროგნოზირება და სტრატეგიული დაგეგმვა (პოლიტიკის პროგრამირება-დაგეგმვა), ინფორმაციული უზრუნველყოფა, მოსახლეობის ძირითადი ჯგუფების როლის გაძლიერების მოტივაცია.

- სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის განვითარებაში არსებული მდგომარეობის ანალიზით ობიექტურად უნდა აისახოს ის მიზეზები, რომლებიც აფერხებენ საქართველოს პირობებში სასოფლო ტერიტორიის განვითარების ფაქტობრივად უალტერნატივო ფორმის – კოოპერაციის გამოყენებას. ცხადია, რომ წვრილი ოჯახური მეურნეობების ეფექტიანად განვითარების გზა კოოპერაციაზე გადის. განსაკუთრებით ეს ეხება პროდუქციის რეალიზაციის, ნედლეულის გადამუშავების, სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკით მომსახურების ფორმებს.

- გაანალიზდეს სოფლად საშუალო ფენის ფორმირების ორგანიზაციული, ეკონომიკური, სოციალური წინაპირობები. სასოფლო ტერიტორიის განვითარებაში სახელმწიფო პროტექციონიზმის როლი, ტერიტორიაზე განხორციელებული (ან დაგეგმილი) სახელმწიფო მხარდაჭერის პროგრამები, სტიმულირების ფორმები, დემოგრაფიული მდგომარეობა, მიგრაციის, უმუშევრობის, რურალიზაციის (ქალაქის მოსახლეობის სოფლად გადასვლის პროცესი) მაჩვენებლები.

- როგორ არის გამოყენებული მდგრადი განვითარების ინდიკატორები: ეკოლოგიური (ეკოსისტემების დაცვა და ბიომრავალფეროვნების შენარჩუნება), სოციალური (გარკვეული ტერიტორიის მოსახლეობის ყველა ჯგუფის ჩართვა განვითარების გადანყვეტილებების მიღებაში), ეკონომიკური (მოსახლეობის საბაზო მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება, რესურსების სამართლიანი განაწილება, საზოგადოებრივად სასარგებლო პროდუქციისა და მომსახურების წარმოების ზრდა), ინსტიტუციური განვითარების (პოლიტიკის პროგრამირება და დაგეგმვა, სამეცნიერო დამუშავებები, საერთაშორისო

სამართლებრივი ინსტრუმენტები, ინფორმაციული უზრუნველყოფა, ტერიტორიის განვითარებაში მოსახლეობის ძირითადი ჯგუფების როლის ზრდა).

- როგორ ყალიბდება ურთიერთობები ადგილობრივ საჯარო სექტორს, ადგილობრივ სამოქალაქო საზოგადოებასა და ადგილობრივ კერძო სექტორს შორის. როგორია დეცენტრალიზაციის დონე, საჯარო-კერძო სექტორის პარტნიორობა, ადგილობრივი, მცირე და საშუალო მენარმეობის განვითარება, ტერიტორიის განვითარებაში დონორი ორგანიზაციების მონაწილეობა, ცირკულარული ეკონომიკის მოდელზე გადასვლის წინაპირობები, ბიუჯეტმორისი ურთიერთობების მექანიზმი, მუნიციპალიტეტის ინფორმაციული ბაზა და სხვა.

ზემოთ აღნიშნული და კვლევის პროცესში წარმოქმნილი პრობლემების განხილვის (ანალიზის) შედეგები (ინფორმაციული ბაზა) გათვალისწინებული იქნება კონკრეტული მუნიციპალიტეტის სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების პროგრამაში.

- საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალ პერიოდში დადასტურდა, რომ რთული პროცესების მართვა მხოლოდ მიზნობრივ-პროგრამული მიდგომებით არის შესაძლებელი, რომ ეკონომიკის დაგეგმვისა და საბაზრო მექანიზმების თანაარსებობა აუცილებელია. ისინი ერთმანეთს ავსებენ და ამით (ურთიერთმოქმედებით) მიიღწევა ეფექტიანობა. სასოფლო ტერიტორიის განვითარების პროგრამა ის ინსტრუმენტია, რომლის გამოყენებით პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკურ-ეკოლოგიური განვითარების მწვავე პრობლემების გადანყვეტა იგეგმება „ქვევიდან“, ეფუძნება კონსულტაციების, შეთანხმებების (კომპრომისების) პრინციპს და უფრო სრულად გამოხატავს საზოგადოების სხვადასხვა ჯგუფის (საკუთრების ფორმის მიუხედავად) ინტერესებს, ამასთან ასრულებს საზოგადოებისათვის აუცილებელი და სასარგებლო ინფორმაციის მიწოდების ფუნქციას.

სასოფლო ტერიტორიის მდგრადი განვითარების მიზნობრივ პროგრამაში სამ მთავარ კითხვას უნდა გაეცეს პასუხი.

პირველი – განვითარების რომელ საფეხურზეა ტერიტორია (ჩვენს შემთხვევაში სასოფლო მუნიციპალიტეტი), როგორია მისი ფუნქციონირების ბუნებრივ-საწარმოო, ეკონომიკური, სოციალური, ეკოლოგიური თავისებურებები, ტენდენციები. ეს გვჭირდება იმისათვის, რომ ვიცოდეთ როგორია განვითარების სასტარტო ბაზა, საზოგადოების ქცევის მოტივაცია, გლობალურ პროცესებთან ადაპტირების დონე, ინტეგრაციული პროცესების განვითარების ხარისხი, სივრცობრივი ასპექტები, ცხოვრების დონე და ა.შ., რაც საფუძველად უნდა დაედოს განვითარების გრძელვადიანი პერსპექტივის პროგნოზირებას. ეს ნიშნავს იმას, რომ ობიექტურად და ერთიან კონცეპტუალურ-მეთოდოლოგიური მიდგომებით შეფასდეს არსებული მდგომარეობა.

მეორე – როგორია ტერიტორიის განვითარების სტრატეგიული მიზანი. ამ შემთხვევაში საკმარისი არ

იქნება ვიცოდეთ მხოლოდ საკუთარი შესაძლებლობები, აუცილებელია გარემოსა და სხვათა ინტერესების (მომიჯნავე ტერიტორიების) შესწავლა-შეფასება, მათი თანხვედრის, თუ დაპირისპირების, მოსალოდნელი გამონვევების პროგნოზირება (ეს ძირითადად ეხება ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალის გამოყენებას), რათა განისაზღვროს განვითარების ოპტიმალური მიმართულებები.

მესამე – როგორ, რომელი რესურსებით (ნიადაგი, წყალი, ნიაღვრე, შრომითი და სხვა) და რა პერიოდში ვგეგმავთ დასახული სტრატეგიული მიზნის მიღწევას. ამისათვის საჭიროა სწორად განისაზღვროს განვითარების ადეკვატური ფორმები და მექანიზმები, დაფინანსების წყაროები. ასეთი მიდგომებით შედგენილი პროგრამის პროექტს იხილავს მუნიციპალიტეტის წარმომადგენლობითი ორგანო და იღებს შესაბამის გადაწყვეტილებას. მისი განხორციელებისათვის განისაზღვრება მონიტორინგის შესაბამისი ფორმა.

სასოფლო ტერიტორიის მდგრადი განვითარების ახალი პარადიგმის ძირითადი კონცეპტუალური და მეთოდოლოგიური მიდგომები შეიძლება შემდეგნაირად წარმოვიდგინოთ:

- **სასოფლო ტერიტორია ქვეყნის უმნიშვნელოვანესი სივრცე-რესურსია**, რომელიც ასრულებს საწარმო-ეკონომიკურ, სოციალურ-დემოგრაფიულ, კულტურულ, ბუნებადამცველ, რეკრეაციულ და სხვა ეროვნულ (სახელმწიფოებრივ) ფუნქციებს. მის რაციონალურად და ეფექტიანად გამოყენებაზე არსებითად დამოკიდებული **მოსახლეობის სასურსათო უსაფრთხოება** (ეროვნული უსაფრთხოების ჩაუნაცვლებელი ნაწილი), ეკოლოგიური წონასწორობის დაცვა (აუცილებელი პირობა საზოგადოების განვითარებისათვის), ქვეყნის იდენტობის, ეროვნული ტრადიციების შენარჩუნება-განმტკიცება (გათანამედროვეობა).

- **ტერიტორიის მდგრადი განვითარება** ეფუძნება ალიარებულ პრინციპს, რომლის შესაბამისად საზოგადოების დღევანდელი მოთხოვნილებები ისე უნდა დაკმაყოფილდეს, რომ საფრთხე არ შეექმნას მომავალ თაობებს. ფორმითა და შინაარსით ინოვაციური მიდგომა პრიორიტეტს ანიჭებს ღარიბებს, მათი შესაძლებლობების გაფართოებას. **უფრო მეტიც, სიღარიბის აღმოფხვრა განსაზღვრულია მდგრადი განვითარების აუცილებელ პირობად.**

- **პრინციპული მნიშვნელობა აქვს სასოფლო ტერიტორიის განვითარების ინდიკატორების შერჩევას**, მაგალითად, სასოფლო-სამეურნეო და სამრეწველო პროდუქციის წარმოებას, დემოგრაფიულ განვითარებას, საწარმოო და სოციალურ ინფრასტრუქტურას და ა.შ.

ინდიკატორების განსაზღვრის ამოსავალი საწყისია გაეროს მიერ დამტკიცებული მდგრადი განვითარების ინდიკატორების სისტემა და ტერიტორიის განვითარების პრობლემების კვლევის შედეგად ადგილობრივი თავისებურებების გათვალისწინებით განსაზღვრული

(გამოვლენილი) ინდიკატორები.

- **ტერიტორიების მდგრადი განვითარების კონცეპტუალური საწყისი უნდა იყოს ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის დაცვის პრინციპი**, ქვეყნის ტერიტორიის შემადგენელი ნაწილების სახელმწიფოებრივი, ეკონომიკური, სოციალური, კულტურული და ეკოლოგიური განვითარების კომპლექსურობა. ამიტომ თვისებრივად განსხვავებული მიდგომაა საჭირო სახელმწიფოს რეგიონული განვითარების პოლიტიკის ფორმირების ორგანიზაციულ-მეთოდოლოგიური ბაზის განსაზღვრის მიმართ. ამ თვალსაზრისით **მიზანშეწონილია მუნიციპალიტეტების ტერიტორიის მდგრადი განვითარების პროცესი განვიხილოთ როგორც ინტეგრირებული სისტემა, რომლის მდგრადი კომპონენტებია: მოსახლეობა (საზოგადოება), მეურნეობა (ეკონომიკა), ტერიტორია (გარემო).** მათი განვითარება უნდა წარიმართოს ერთიან კონცეპტუალურ-მეთოდოლოგიურ საფუძველზე. ამით მიიღწევა ტერიტორიაზე მმართველობითი ზემოქმედების ეფექტიანობა, რომელიც დააჩქარებს მდგრადი განვითარებისთვის ხელსაყრელი გარემოს შექმნას.

- **აუცილებელია სასოფლო ტერიტორიების განვითარების მიზნობრივი პროგრამების სინქრონიზაცია.** იგულისხმება სახელმწიფო, დარგობრივი, მუნიციპალური, ინვესტიციური (ბუნებრივი მონოპოლიების სუბიექტების პროგრამები, გზების, გაზსადენების, წყალმომარაგების ქსელების მშენებლობის პროექტები და სხვა).

- **ტრადიციისამებრ, დღემდე დამკვიდრებულ „სასოფლო ტერიტორიას“ მნიშვნელოვანწილად უკავშირებენ მხოლოდ იმ ადგილს, სადაც სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაა განვითარებული (აგრარული სექტორი – სისტემაშემქმნელი ფაქტორი).** თანამედროვე პირობებში, როცა გლობალური პროცესები მასშტაბურად და საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროში სწრაფად ვითარდება, სასოფლო ტერიტორიის მდგრადი განვითარების სტრატეგიაში, აგრარული სფეროს გარდა, გასათვალისწინებელია სხვა დარგების განვითარების პოტენციალი (პერსპექტივა). კერძოდ, ტერიტორიის კომპლექსურად, რაციონალურად და ეფექტიანად გამოყენების საკითხი. **მომავალში პრიორიტეტი მიეცემა მრავალფუნქციურ მიდგომას, რაც ხელს შეუწყობს ბუნებრივ-რესურსული, სოციალურ-ეკონომიკური, ინფრასტრუქტურული პოტენციალის უფრო სრულად ათვისებას და შესაბამისად ტერიტორიის მართვის სისტემის ოპტიმალურობას.**

- **საბაზრო ურთიერთობების განვითარების დღევანდელ ეტაპზე სოფლად ერთ-ერთი მთავარი გამოწვევა არის სოციალური პრობლემები.** დღევანდელი სოფლის სახეს არსებითად მწვავე დემოგრაფიული მიდგომარეობა და სიღარიბე განსაზღვრავს, ამიტომ სასოფლო ტერიტორიების განვითარების სახელმწიფო პოლიტიკით უნდა განისაზღვროს შემდეგი ამოცანების გადაწყვეტა:

- **დემოგრაფიული მიდგომარეობის გაჯანსაღების კომპლექსურ ღონისძიებათა შემუშავება-განხორციე-**

ლება და ქალაქიდან სოფლის დასახლებებში გადასვლის (დასავლეთის ქვეყნებში ამ პროცესს რურალიზაციას ეძახიან) მატერიალური და მორალური სტიმულირება. შესაბამისი კანონმდებლობით, უნდა შეიზღუდოს ურბანიზაციის პროცესი. **სოფელს (თემს) ადგილობრივი პირობების შესაბამისად უნდა განესაზღვროს სტატუსი.** მას მუდმივ სარგებლობაში უნდა გადაეცეს ამჟამად სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული მიწის ფართობი (საძოვარი, სათიბი, წყლის ფონდი, ტყის ფონდი).

- მიზნობრივად განხორციელდეს ეკონომიკის დივერსიფიკაცია, თანამედროვე სოციალური, საინჟინრო და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის შექმნა და სხვ. ტერიტორიის (მუნიციპალიტეტის) მდგრადი განვითარების პროგრამაში უნდა აისახოს ეკონომიკური, სოციალური, ბუნებრივ-კლიმატური, საკადრო პოტენციალის ამოქმედების მიზნები და ეტაპობრივი ამოცანები, დაფინანსების წყაროები და მართვის მექანიზმები. **სახელმწიფომ თავისთავზე უნდა აიღოს სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების მხარდაჭერის ფუნქცია.**

- სახელმწიფო პოლიტიკის განხორციელების ძირითადი ინსტრუმენტია ტერიტორიის განვითარების მონიტორინგი და მიზნობრივი პროგრამა, რომლითაც განსაზღვრულია შესაბამისი ინდიკატორები, მიზანი და ამოცანები. ასეთი პროგრამის ფორმირება უნდა მოხდეს ტერიტორიის სივრცის დაგეგმარების გეგმისა და მიწის ინვენტარიზაციის შედეგად ჩამოყალიბებული მინათმონყოფის სქემის საფუძველზე.

- სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების დროის გამოწვევების შესაბამისად თვისებრივად ახალ საფეხურზე აყვანა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სახელმწიფოებრივი ამოცანაა. ამჟამად მოქმედი სახელმწიფო, რეგიონული, დარგობრივი სტრატეგიები უფრო მეტად დეკლარაციული ხასიათისაა. დასახული მიზნები და ამოცანები არ ემყარება მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესით შემოთავაზებულ სიახლეებს (ეს უფრო მეტად ეხება მიწისა და სხვა ბუნებრივი რესურსების რაციონალურად და ეფექტიანად გამოყენებას), ასევე ეკონომიკის დივერსიფიკაციის, საწარმოო და შრომითი რესურსების აღწარმოების, ცხოვრების დონის (ხარისხის) ამაღლების საკითხებს. ეს ხდება რეალობას მონყვეტილი ადგილობრივი „სტრატეგიების“ გამო, ამიტომ განვითარების პროცესი მიზნობრივად არ წარიმართება. გასათვალისწინებელია, რომ ამჟამად ქვეყანაში სასოფლო ტერიტორიების განვითარებაში შექმნილი მდგომარეობა მრავალმხრივ პრობლემათა ერთობლიობაა, რომელთა გადაწყვეტას ხანგრძლივი პერიოდი დასჭირდება, ამიტომ საჭიროებს ეტაპობრივ მიდგომას.

- სასოფლო ტერიტორიების განვითარება-მოდერნიზაცია ქართული სახელმწიფოებრიობის ერთ-ერთი განმსაზღვრელი პირობა-ფაქტორია.

იგი არა მხოლოდ ეკსკლუზიური როლით (ქვეყნის სურსათით უზრუნველყოფა) განისაზღვრება, არამედ

იმითაც, რომ მისი განვითარების მასშტაბებსა და ეფექტიანობაზე დამოკიდებული ეროვნული ეკონომიკის ახალი, საბაზრო პრინციპებზე დაფუძნებული დარგობრივი სტრუქტურის ჩამოყალიბებაც. სასოფლო წარმოება ამოსავალი საბაზო საწყისია მომიჯნავე დარგების, კერძოდ, ნედლეულის გადამამუშავებელი, ქიმიური, სასოფლო, მანქანათმშენებლობისა და სხვა დარგების განვითარებისათვის.

- გეოეკონომიკური ფუნქციის (როგორც განვითარების სტრატეგიული რესურსის) ეფექტიანი გამოყენება სახელმწიფოს ხელს შეუწყობს ევროპისა და აზიის ქვეყნების ეკონომიკური ინტერესების რეალიზაციის პროცესში აქტიური როლი შეასრულოს. გაიზრდება მოთხოვნა სასოფლო-სამეურნეო, განსაკუთრებით კი ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქციაზე, ახალ ტექნოლოგიებზე, კვალიფიციურ მუშახელზე და ა.შ. ინტეგრაციული პროცესების გაღრმავებით გაძლიერდება წვდომა რესურსებზე, კაპიტალის, პროდუქციისა და სამუშაო ძალის უფრო ეფექტიანად გამოყენებაზე.

- სასოფლო ტერიტორიის მდგრადი განვითარების ღონისძიებათა შემუშავებასა და განხორციელებაში განსაკუთრებული როლი აკისრია მინათმონყოფას. მისი ახალი სისტემის შექმნის ამოცანა მოიცავს პრობლემათა ფართო სპექტრს, კერძოდ, საკანონმდებლო ბაზის, მართვის ორგანიზაციული სისტემის, ეკონომიკური მექანიზმის ახალ პრინციპებზე ფორმირებას. ქვეყანაში მწვავედ დგას მიწების კონსოლიდაციის საკითხი. სოფლების, მუნიციპალიტეტების, ფიზიკური და იურიდიული პირების მიწის ნაკვეთების, საძოვრების, განსაკუთრებით სახელმწიფო საზღვრების პრობლემა გადანყვეტილი არ არის. გასათვალისწინებელია ის თავისებურებაც, რომ მინათმონყოფა, როგორც მიწის მდგომარეობის შესწავლის მიზნით ჩამოყალიბებული სამართლებრივი, ეკონომიკური, საინჟინრო-ტექნიკური და სხვა სამუშაოთა თანმიმდევრული და ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული სისტემა, ქვეყნის მიწის რესურსების (მიწის სახელმწიფო ფონდის) მიზნობრივად და რაციონალურად გამოყენების მთავარი ინსტრუმენტია, რომელიც სახელმწიფოს საშუალებას აძლევს უზრუნველყოს მიწის რესურსების გამოყენებისა და დაცვის სისტემური მართვა. ამიტომ, რომ მინათმონყოფა სახელმწიფო მართვის მეთოდად (ინსტრუმენტად) არის მიჩნეული და სახელმწიფო პოლიტიკით ხორციელდება. გამორიცხულია მინათმონყოფის ჩანაცვლება პროცესებზე ზემოქმედების სხვა მეთოდებით. ქვეყანაში უნდა ჩამოყალიბდეს მინათმონყოფის ერთიანი (დარგთაშორისი ფუნქციებით) სამსახური. **დღევანდელ პირობებში მიზანშეწონილია მისი ფუნქციონირება მიწის ეროვნული სააგენტოს ორგანიზაციულ სისტემაში.**

- სასოფლო ტერიტორიის კომპლექსურ განვითარებაში ფაქტობრივად არ მონაწილეობს სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაცია. სასოფლო ტერიტორიის განვითარებაში კოოპერაციის როლის ამაღლების მიზ-

ნით მიზანშეწონილია: სპეციალური პროგრამით განხორციელდეს ღონისძიებანი კოოპერაციის უპირატესობის პოპულარიზაციისათვის, გათვალისწინებულ იქნეს ინვესტიციების ზრდა, ჩამოყალიბდეს კვალიფიციური კადრების მომზადებისა და გადამზადების სისტემა, უპირატესობა მიეცეს მეორე დონის კოოპერატივებს, რაც ხელს შეუწყობს კონკურენტული გარემოს შექმნას, ვერტიკალური ინტეგრაციის შემდგომ გაღრმავებას. კოოპერატივების განვითარება უნდა წარიმართოს მიზნობრივი პროგრამებით. სასოფლო-სამეურნეო წარმოების კოოპერაციის საქმიანობის ინსტიტუციური მოწყობა მდგრადი განვითარების მნიშვნელოვანი წინაპირობაა. კოოპერაციული მოძრაობის მიზანმიმართულად რეგულირებისათვის მიზანშეწონილია გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ორგანიზაციულ სისტემაში შეიქმნას საჯარო სამართლის იურიდიული პირი – სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის განვითარების სააგენტო, რომელიც შემდგომ გარდაიქმნება წევრობაზე დაფუძნებულ იურიდიულ პირად. კოოპერაციის განვითარების დაჩქარების მიზნით მიზანშეწონილია შეიქმნას კოოპერაციული აგროსაკრედიტო ბანკი.

- სასოფლო ტერიტორიების მდგრად განვითარებაში პრინციპული მნიშვნელობა აქვს მიწის რესურსების გამოყენების პროგნოზირებისა და სტრატეგიული დაგეგმვის როლის განსაზღვრას. FAO-ს მიერ მიწის რესურსების გამოყენების დაგეგმვა აღიარებულია მდგრადი განვითარების მართვის მნიშვნელოვან ინსტრუმენტად. ქვეყანაში მიწის რაციონალურად გამოყენებისა და დაცვის ორგანიზაციის სრულყოფის მიზნით აუცილებელია ქვეყნის ტერიტორიის განვითარების ბუნებრივ-საწარმოო თავისებურებების (ვერტიკალური ზონალობა, ნიადაგის ტიპების მრავალფეროვნება, დარგობრივი სპეციალიზაციის დონე და სხვ.) გათვალისწინებით განისაზღვროს განვითარების გრძელვადიანი პერსპექტივა. იგულისხმება მიწაზე ყველა დარგის მოთხოვნილებათა გაცნობიერება, მიწის კატეგორიების შესაბამისად დაბალანსების ოპტიმალური სქემის შედგენა, მიწის იმ ფართობების გამოვლენა, რომლებიც მომავალში შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში (ათვისება, არსებულის გაუმჯობესება, მელიორაცია და სხვ.). მიწის რესურსების გამოყენებისა და დაცვის ღონისძიებათა გეგმა განხორციელდება მიზნობრივი პროგრამებით (პროექტებით).

- პროგნოზირებისა და სტრატეგიული დაგეგმვის ობიექტია ქვეყნის ტერიტორიის მიწის ფონდი (მიუხედავად საკუთრებისა და მეურნეობრიობის ფორმისა). პირველ ეტაპზე უნდა შეფასდეს მიწის რესურსების გამოყენების დონე (მისი სამეურნეო, ეკონომიკური, ეკოლოგიური, სოციალური, ორგანიზაციულ-მმართველობითი ასპექტები), განისაზღვროს სასოფლო-სამეურნეო მიწის რეზერვიც (სახელმწიფო მარაგი) და ამის შესაბამისად პროგნოზირებისა და სტრატეგიული დაგეგმვის თანამედროვე მეთოდების გამოყენებით დამუშავდეს

მაჩვენებელთა პროგნოზული გაანგარიშებები. მხედველობაში უნდა მივიღოთ მიწის რესურსების ისეთი თავისებურებები, როგორცაა ბიომრავალფეროვნება, რომელიც ინდივიდუალურ მიდგომებს საჭიროებს. როგორც წესი, დაგეგმვისას დაცული უნდა იყოს კომპლექსურობა, უნდა განისაზღვროს დაგეგმვის იერარქიული დონეც. იგი უნდა იყოს ორსაფეხურიანი – ქვეყნისა (ცენტრალური) და მუნიციპალიტეტის დონეზე. მიწის რესურსების გამოყენებისა და დაცვის პროგნოზირებისა და დაგეგმვის სამსახური დღევანდელ ეტაპზე მიზანშეწონილია ფუნქციონირებდეს მიწის მართვის ცენტრალურ ორგანოში (ამჟამად მიწის მართვის სააგენტოში).

- მიწისა და სხვა ბუნებრივი რესურსების რაციონალურად და ეფექტიანად გამოყენების პრობლემა არსებითად წყდება ადგილობრივი თვითმმართველობის ტერიტორიულ საზღვრებში.

მუნიციპალური წარმონაქმნი, რომელიც რთული ინტეგრირებული სისტემაა, განიცდის როგორც გარეგანი, ასევე შინაგანი ფაქტორების არსებით გავლენას და დამოკიდებულია ქვეყნის პოლიტიკური განვითარების კონიუნქტურაზე. მე-20 საუკუნის 90-იან წლებში საქართველოში ადგილობრივი თვითმმართველობების „საქმიანობა“ იმის ნათელი მაგალითი იყო, რომ მათ თვითრეგულირების რეჟიმში ფუნქციონირების უნარი არ აღმოაჩნდათ. ეს გამოცდილება იმის მაჩვენებელია, რომ მუნიციპალიტეტის ტერიტორიის განვითარება არსებითად დამოკიდებულია შემდგომი ორგანოების საქმიანობაზე.

- ადგილობრივი თვითმმართველობა მიზანშეწონილია ორდონიანი იყოს: სოფელი, როცა მას საზღვრებით, მოსახლეობით, რესურსებით ნორმალური ფუნქციონირებისათვის პირობები გააჩნია და თემი, რომელიც მოიცავს რამდენიმე დასახლებას.

სოფელს (თემს) უნდა ჰქონდეს განვითარების გეგმა (მუნიციპალიტეტის განვითარების გეგმის ნაწილი), რომელშიც ჩამოყალიბდება პრიორიტეტები (მოსახლეობის უშუალო ჩართულობით), განისაზღვრება ბიუჯეტის ის ნაწილი, რომელიც მიღებულია როგორც შიდა წყაროებიდან (მიწის (ქონების) გადასახადის, ტერიტორიაზე ფუნქციონირებადი საწარმოების, ვაჭრობის ობიექტებისა და სხვა ორგანიზაციების შემოსავლების სახით (საბიუჯეტო ფედერალიზმის პრინციპების გათვალისწინებით), ასევე სხვადასხვა დონორი ორგანიზაციებიდან მიღებული სახსრები. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს მთის რეგიონების (მუნიციპალიტეტების), სოფლების (თემების) მდგრად განვითარებას.

ტერიტორიის განვითარების პროგრამაში განისაზღვრება პირობები, თუ როგორ იქნეს მიღწეული სასოფლო ტერიტორიის განვითარების პროცესის ინტეგრაცია განვითარების ყველა მიმართულებასთან, რათა დაბალანსდეს ეკონომიკური, სოციალური და ეკოლოგიური პრიორიტეტები, გაფართოვდეს დროის ჰორიზონტი და პროცესი მაქსიმალურად იყოს ინტეგრირებული სახელმწიფოს გრძელვადიან სტრატეგიასთან.

ამით უფრო მოხერხდება სტრატეგიული (სამოქმედო) გეგმების, მიზნობრივი პროგრამების, პროექტების კონცენტრაცია და რეალიზაცია, ეკონომიკური პროცესების დაბალანსება და ტექნოლოგიური წყობების ურთიერთმოქმედების უზრუნველყოფა, რაც საბოლოოდ ხელს შეუწყობს ტერიტორიის მდგრად განვითარებას.

- საქართველოს შიდა რეგიონული თავისებურებებისა და უნიკალურობის გამო აუცილებელია ქვეყნის რეგიონების (მათ შორის სასოფლო ტერიტორიების) ინტერესების დაბალანსება.

ცენტრმა ქვეყნის სტრატეგიული განვითარების წარმართველის ფუნქცია უნდა შეასრულოს, უზრუნველყოს ბუნებრივ-საწარმოო, ეკონომიკური, სოციალურ-კულტურული და სხვა თავისებურებებით ერთმანეთისაგან განსხვავებული რეგიონების ერთიანი სტრატეგიით განვითარება.

ანგარიშგასანევია თავისებურება, რომ ქვეყნის შიდა რეგიონულ მრავალფეროვნებას თავად სტრატეგიული მნიშვნელობა აქვს და მომავალშიც ექნება. სოფელი, ქალაქი, მხარე, ავტონომიური რესპუბლიკა, როგორც მთელის (საქართველოს ტერიტორიული სივრცე) ნაწილი და თავადაც მთელი მათი შემადგენელი ნაწილების მიმართ, ერთიანი გენეტიკური ფესვებით, ტრადიციებითა და მეურნეობრიობის მრავალფეროვნებით ინდიკატორის ფუნქციას ასრულებს.

- იმის გათვალისწინებით, რომ ბუნებრივი და საწარმოო პირობები ქვეყანაში არათანაბრადაა განაწილებული, აუცილებელია რეგიონების (ავტონომიური რესპუბლიკა, მხარე) მდგრადი განვითარების დონის გათანაბრების კომპლექსურ ღონისძიებათა განხორციელება. ამისათვის კი ადგილობრივი მმართველობა მართვის რეალურ ინსტიტუტად უნდა ჩამოყალიბდეს. მუნიციპალიტეტების (ტერიტორიების) მდგრადი განვითარების პროგრამა ემყარება სახელმწიფოს პოლიტიკურ მიზანს, სამართლებრივ ბაზას, მართვის მექანიზმს, რესურსულ პოტენციალს და სრულად გამოხატავს განვითარების ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ, რეგიონულ ინტერესებს და ფაქტობრივად ცენტრისა და რეგიონის (ტერიტორიის) ინტერესების დაბალანსების ქმედითი ინსტრუმენტია.

- ასეთი პროგრამის რეალიზაციის სავარაუდო შედეგები (ქვეყანაში არსებული რესურსული პოტენციალის მაქსიმალურად გამოყენებისათვის ერთობლივი ძალისხმევა, განვითარების პროცესებში მონაწილე სუბიექტების მოტივაცია, ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი მიზნებისა და საზოგადოების კეთილდღეობის ამაღლების, წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციის თანამედროვე ფორმების გამოყენების აუცილებლობის გაცნობიერება და სხვა) მოამზადებს რეალურ საფუძველს სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების ინდიკატური დაგეგმვის პრინციპებზე გადასაყვანად.

ინდიკატური გეგმა ეროვნულ ეკონომიკაში ფორმირებადი მრავალწილობრივი (წვრილი სასაქონლო

წყობა, კერძო, საზოგადოებრივი, სახელმწიფო, შერეული და სხვა), ე.ი. პლურალიზმის პირობებში განიხილება, როგორც ერთი მხრივ, სახელმწიფოს, მეორე მხრივ, ეკონომიკური სუბიექტების, მესამე მხრივ, ტერიტორიის კომპლექსური განვითარების ინტერესების კოორდინაციის მექანიზმი.

- ინდიკატური დაგეგმვა – გლობალიზაციისა და ლოკალიზაციის ერთიან სივრცეში – ეფუძნება საკუთრების ფორმებისა და კოორდინაციის მექანიზმებს შორის შეთანხმებულ მოქმედებას, ეკონომიკის განვითარების პროგნოზებს, მრავალ ვარიანტულობას, განსაზღვრავს მაკრო-, მეზო- და მიკროდონეზე მდგრადი განვითარების ინდიკატორებს, ინტეგრაციის მიმართულებებს, პროპორციებს, ტემპებს.

ინდიკატური გეგმა – განსაზღვრავს არა მხოლოდ ტერიტორიის მდგრადი განვითარების ორიენტირებს, არამედ, მასთან ერთად დასახული მიზნის მიღწევის მეთოდებს. ასეთი გეგმა უნდა ჰქონდეთ მუნიციპალიტეტებს, როგორც ქვეყნის ტერიტორიულ ერთეულებს. ამიტომ აუცილებელია სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების გეგმის შედგენის მეთოდის დამუშავება.

სასოფლო ტერიტორიების განვითარების ახალი პარადიგმით შემოთავაზებულ კონცეპტუალურ და მეთოდოლოგიურ მიდგომებზე დაფუძნებული სახელმწიფო პოლიტიკის ეტაპობრივად, თანმიმდევრულად და კომპლექსურად განხორციელება უზრუნველყოფს, საერთო სახელმწიფოებრივი და ადგილობრივი პირობების ბუნებრივ-საწარმოო თავისებურებათა სრულად გათვალისწინებით, ორმხრივი ინტერესების დაცვას და ერთიან პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სამართლებრივ სივრცეში მთელი საზოგადოების კეთილდღეობის ამაღლებას.

ქვემოთ განხილულია სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების პრობლემების კვლევის მეთოდოლოგიური საკითხები.

**სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი
განვითარების რაოდენობრივ-ინსტიტუციური
ანალიზის მეთოდოლოგიური ჩარჩო და
პოლიტიკის რეკომენდაციები**

შესავალი

თანამედროვე განვითარების ეკონომიკაში სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარება განიხილება როგორც ერთ-ერთი ყველაზე რთული და მრავალგანზომილებიანი პრობლემა, განსაკუთრებით იმ ქვეყნებში, სადაც ეკონომიკური ტრანსფორმაცია მიმდინარეობს და ტერიტორიული უთანასწორობა მაღალია. (Karami & Madlener, 2023; Guo & Li, 2024) საქართველოს შემთხვევაში სასოფლო სივრცე კვლავ ინარჩუნებს მნიშვნელოვან სოციალურ და ეკონომიკურ ფუნქციას, თუმცა არსებული განვითარების ტრაექტორია ხასიათდება

სტრუქტურული სისუსტეებით, დაბალი პროდუქტიულობით, დემოგრაფიული დეგრადაციითა და ინსტიტუციური შეზღუდვებით. აღნიშნული გარემოებები განსაზღვრავს საჭიროებას ისეთი ანალიტიკური ჩარჩოს შემუშავებისთვის, რომელიც შეძლებს განვითარების პროცესების სისტემურ გააზრებას და პოლიტიკისთვის გამოყენებადი დასკვნების ფორმირებას.

ჩასატარებელი კვლევა მიზნად ისახავს სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების შეფასებისა და ინტერპრეტაციის ინტეგრირებული მეთოდოლოგიური ჩარჩოს ჩამოყალიბებას საქართველოს მაგალითზე. კვლევა დაეფუძნება რაოდენობრივი ანალიზისა და ინსტიტუციური ინტერპრეტაციის შერწყმას და განვითარების პროცესს განიხილავს როგორც ეკონომიკური, სოციალური, ეკოლოგიური და მმართველობითი ფაქტორების ურთიერთქმედების შედეგს. კვლევის ამოცანა არ შემოიფარგლება არსებული მდგომარეობის აღწერით, არამედ მიმართული იქნება განვითარების განმაპირობებელი მექანიზმების გამოვლენასა და პოლიტიკის პროგრამირების მეცნიერულად დასაბუთებული საფუძვლის შექმნაზე.

მეთოდოლოგიური მიდგომა, მონაცემთა ბაზა და ინდიკატორი ჩარჩო

კვლევა დაეფუძნება შერეულ მეთოდოლოგიურ მიდგომას, რომლის ცენტრალურ ელემენტს რაოდენობრივი ანალიზი შეადგენს, ხოლო თეორიულ-ინსტიტუციური ჩარჩო უზრუნველყოფს მიღებული შედეგების კონტექსტუალიზაციას. ასეთი მიდგომა განპირობებულია სასოფლო ტერიტორიების განვითარების კომპლექსური ბუნებით, სადაც ცალკეული მაჩვენებლები ვერ ასახავს ინსტიტუციური გარემოს, მმართველობითი პრაქტიკისა და სივრცითი ურთიერთდაამოკიდებულებების სრულ სურათს.

კვლევის ანალიზის ერთეულად განისაზღვრება მუნიციპალიტეტი, რაც მომავალში შესაძლებელს გახდის განვითარების დინამიკის შეფასებას ლოკალურ დონეზე და ტერიტორიული ჰეტეროგენულობის გამოვლენას. პანელური ლოგიკის გამოყენება უზრუნველყოფს დროითი ცვლილებებისა და სივრცითი განსხვავებების ერთდროულ ანალიზს, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მდგრადობის შეფასებისას. კვლევის კონცეპტუალური ჩარჩო დაეფუძნება მდგრადი განვითარების მრავალგანზომილებიან გაგებას, რომლის ფარგლებში ეკონომიკური, სოციალური და ეკოლოგიური კომპონენტები განიხილება ურთიერთდაკავშირებულ სისტემად, ხოლო ინსტიტუციური ფაქტორები — როგორც ამ სისტემის ფუნქციონირების განმსაზღვრელი ელემენტები. (Liu et al., 2024)

კვლევა დაეფუძნება მეორად რაოდენობრივ მონაცემებს, რომლებიც მოიცავს ოფიციალურ სტატისტიკას, ადმინისტრაციულ ჩანაწერებსა და საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ აგრეგირებულ ინდიკატორებს.

მონაცემთა შერჩევა განხორციელდება იმ პრინციპით, რომ ინდიკატორებმა ასახონ არა მხოლოდ განვითარების შედეგები, არამედ ის პროცესები და მექანიზმები, რომლებიც ამ შედეგებს განაპირობებს.

მდგრადი განვითარების შეფასება განხორციელდება ინტეგრირებული ინდიკატორი ჩარჩოს მეშვეობით, რომელიც გააერთიანებს ეკონომიკურ, სოციალურ, ეკოლოგიურ და ინსტიტუციურ განზომილებებს. ასეთი მიდგომა მომავალში უზრუნველყოფს მუნიციპალიტეტებს შორის შედარებადობას და თავიდან აიცილებს ერთგანზომილებიან ინტერპრეტაციებს, რომლებიც განვითარების მხოლოდ ცალკეულ ასპექტებს ასახავს. ინდიკატორი ჩარჩო შეიქმნება ისე, რომ შესაძლებელი იყოს მისი გამოყენება როგორც ანალიტიკური შეფასებისთვის, ისე მონიტორინგისა და პოლიტიკის შეფასების პროცესში. (Memo & Pieńkowski, 2023; Widomski & Musz-Pomorska, 2023)

რაოდენობრივი ანალიზის ლოგიკა და სივრცითი პერსპექტივა

კვლევის რაოდენობრივი ანალიზი დაეფუძნება პანელური და სივრცითი ანალიტიკური მიდგომების კომბინაციას. ასეთი ინტეგრაცია საშუალებას მისცემს კვლევას გამოავლინოს განვითარების ფაქტორების დინამიკა დროში და მათი ურთიერთდაამოკიდებულება სივრცეში. სასოფლო ტერიტორიების განვითარება იშვიათად მიმდინარეობს იზოლირებულად; მეზობელი ტერიტორიების ეკონომიკური და სოციალური მდგომარეობა ხშირად მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ადგილობრივ განვითარების ტრაექტორიაზე. (Elhorst et al., 2024)

დინამიკური პერსპექტივის გამოყენება კვლევას მისცემს საშუალებას შეაფასოს განვითარების პროცესების ინერციული ხასიათი და დაგვიანებული ეფექტები. სივრცითი პერსპექტივა კი წარმოაჩენს რეგიონთაშორის გადადინების ეფექტებს და ტერიტორიული კონცენტრაციის ტენდენციებს. მიღებული რაოდენობრივი შედეგები ინტერპრეტირებული იქნება ინსტიტუციური კონტექსტის გათვალისწინებით, რაც უზრუნველყოფს შედეგების პოლიტიკურ და სოციალურ რელევანტურობას.

მოსალოდნელი შედეგები

კვლევის ერთ-ერთ ძირითად შედეგს წარმოადგენს სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების ინტეგრირებული შეფასების ჩარჩოს ჩამოყალიბება. დაგეგმილია ისეთი ინდიკატორი სისტემის გამოყენება, რომელიც გააერთიანებს ეკონომიკურ, სოციალურ, ეკოლოგიურ და ინსტიტუციურ განზომილებებს და შესაძლებელს გახდის განვითარების დონის არა ფრაგმენტულად, არამედ სისტემურად შეფასებას. აღნიშნული მიდგომა მომავალში უზრუნველყოფს მუნიციპალიტეტებს შორის შედარებადობას და შექმნის საფუძველს ტერიტორიული დისბალანსების იდენტიფიკაციისთვის.

კვლევის შედეგად ჩამოყალიბდება მუნიციპალიტეტების განვითარების ტიპოლოგია, რომელიც ასახავს განსხვავებულ განვითარების ტრაექტორიებსა და მოდელებს. ეს ტიპოლოგია არ იქნება მხოლოდ სტატისტიკური კლასიფიკაცია, არამედ დაეფუძნება განვითარების განმსაზღვრელი ფაქტორების ღრმა ანალიზს. შედეგად, შესაძლებელი გახდება იმის დადგენა, თუ რომელ პირობებში ვითარდება სასოფლო ტერიტორია შედარებით მდგრადად და რომელი ფაქტორების ნაკლებობა განაპირობებს ჩამორჩენას.

მნიშვნელოვანი მოსალოდნელი შედეგია ინსტიტუციური ფაქტორების როლის მკაფიოდ გამოვლენა. კვლევა აჩვენებს, რომ განვითარების მდგრადობა დამოკიდებული იქნება არა მხოლოდ რესურსულ პოტენციალსა და ინფრასტრუქტურაზე, არამედ მმართველობითი შესაძლებლობების ხარისხზე, ადგილობრივი თვითმმართველობის ფინანსურ ავტონომიასა და პოლიტიკის განხორციელების ეფექტიანობაზე. ამგვარი დასკვნები ხელს შეუწყობს ინსტიტუციური რეფორმების მნიშვნელობის უკეთ გააზრებას სასოფლო განვითარების კონტექსტში. (Mpongwana & Cisse, 2024)

კვლევის შედეგები ასევე წარმოაჩენს სივრცითი ურთიერთდამოკიდებულებების მნიშვნელობას. მოსალოდნელია, რომ გამოვლინდება მეზობელი მუნიციპალიტეტების განვითარების დონის გავლენა ადგილობრივ შედეგებზე, რაც ხაზს გაუსვამს რეგიონული პოლიტიკის კოორდინაციის აუცილებლობას. ამგვარი შედეგები გააფართოებს განვითარების ანალიზს ადმინისტრაციული საზღვრების მიღმა და ხელს შეუწყობს უფრო ინტეგრირებული ტერიტორიული პოლიტიკის ფორმირებას. (Piedra-Peña et al., 2024)

საბოლოოდ, კვლევა შექმნის ცოდნის ბაზას, რომელიც გამოყენებადი იქნება როგორც შემდგომი აკადემიური კვლევებისთვის, ისე პრაქტიკული პოლიტიკის შეფასებისა და კორექტირების პროცესში. მიღებული შედეგები გახდება საფუძველი განვითარების დინამიკის მონიტორინგისთვის და საშუალებას მისცემს პოლიტიკის შემუშავებლებს შეაფასონ განხორციელებული ღონისძიებების ეფექტიანობა.

კვლევის პრაქტიკული მნიშვნელობა

კვლევის პრაქტიკული მნიშვნელობა გამოვლინდება მის პირდაპირ გამოყენებადობაში სახელმწიფო და მუნიციპალური განვითარების პოლიტიკის დაგეგმვის პროცესში. კვლევა მიზნად დაისახავს მონაცემებზე დაფუძნებული გადაწყვეტილებების მხარდაჭერას, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ პირობებში, როდესაც სასოფლო ტერიტორიების განვითარების პოლიტიკა ხშირად ეფუძნება ზოგად, ნაკლებად დიფერენცირებულ მიდგომებს.

მოსალოდნელია, რომ კვლევის შედეგები გამოყენებული იქნება მუნიციპალური განვითარების პროგრამების დიზაინსა და პრიორიტეტების განსაზღვრისთვის.

ინდიკატორებზე დაფუძნებული შეფასების ჩარჩო მუნიციპალიტეტებს მისცემს შესაძლებლობას, განსაზღვრონ საკუთარი განვითარების ძლიერი და სუსტი მხარეები, სწორად გადაანალიზონ რესურსები და შეიმუშაონ მიზნობრივი ინტერვენციები. ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ფინანსური რესურსების შეზღუდულობის პირობებში.

სახელმწიფო დონეზე კვლევა ხელს შეუწყობს რეგიონული და სოფლის განვითარების სტრატეგიების დახვეწას. მოსალოდნელია, რომ მიღებული დასკვნები გამოყენებული იქნება პოლიტიკის ეფექტიანობის შეფასების პროცესში და დაეხმარება ცენტრალურ ხელისუფლებას პოლიტიკის შედეგებზე ორიენტირებული მართვის სისტემის ჩამოყალიბებაში. კვლევა შექმნის ანალიტიკურ საფუძველს პოლიტიკის კორექტირებისთვის და თავიდან აიცილებს ერთგვაროვანი გადწყვეტილებების მიღებას განსხვავებული პირობების მქონე ტერიტორიებისთვის.

განსაკუთრებული პრაქტიკული მნიშვნელობა ექნება კვლევის შედეგებს მინის რესურსების მართვისა და სივრცითი დაგეგმარების სფეროში. მოსალოდნელია, რომ კვლევა წარმოაჩენს მინის ფრაგმენტაციის, ინფრასტრუქტურული ხელმისაწვდომობისა და ბაზრებთან სიახლოვის გავლენას განვითარების მდგრადობაზე. ეს ხელს შეუწყობს უფრო ეფექტიანი მიწათსარგებლობის პოლიტიკისა და ინფრასტრუქტურული ინვესტიციების დაგეგმვას.

ასევე მნიშვნელოვანია კვლევის წვლილი ადგილობრივი მენარმეობისა და კოოპერაციის განვითარების პოლიტიკაში. კვლევა აჩვენებს, თუ როგორ შეიძლება ინსტიტუციურმა მხარდაჭერამ და კოორდინირებულმა პოლიტიკამ გააძლიეროს ადგილობრივი ეკონომიკური აქტივობა და ხელი შეუწყოს დასაქმების ზრდას სასოფლო ტერიტორიებზე.

კვლევის ინოვაციურობა

კვლევის ინოვაციურობა გამოვლინდება როგორც თეორიულ, ისე მეთოდოლოგიურ და გამოყენებით დონეზე. თეორიულად, კვლევა გაიაზრებს სასოფლო ტერიტორიების განვითარებას არა როგორც აგრარული სექტორის პრობლემას, არამედ როგორც მრავალგანზომილებიან სოციალურ-ეკონომიკურ პროცესს, სადაც ინსტიტუციური და სივრცითი ფაქტორები ცენტრალურ როლს შეასრულებს.

მეთოდოლოგიური ინოვაცია მდგომარეობს რაოდენობრივი ანალიზისა და ინსტიტუციური ინტერპრეტაციის ინტეგრირებაში. კვლევა არ შემოიფარგლება სტატისტიკური აღწერით, არამედ მიმართავს დინამიკურ და სივრცით ანალიტიკურ მიდგომებს, რაც საშუალებას მისცემს განვითარების პროცესების უფრო ღრმად გააზრებას. ასეთი მიდგომა იშვიათად გამოიყენება საქართველოს სასოფლო განვითარების კვლევებში და ქმნის ახალ ანალიტიკურ სტანდარტს.

ინოვაციურია ასევე მუნიციპალურ დონეზე მდგრადი განვითარების შეფასების ჩარჩოს გამოყენება. კვლევა მოახდენს საერთაშორისო მიდგომებს ადგილობრივ კონტექსტზე ადაპტირებას, რაც შესაძლებელს გახდის მათი პრაქტიკული გამოყენებას პოსტტრანსფორმაციული ეკონომიკის პირობებში.

გამოყენებით დონეზე ინოვაცია გამოიხატება იმაში, რომ კვლევა შექმნის პოლიტიკის პროგრამირების მეთოდოლოგიურ საფუძველს, რომელიც აკავშირებს ანალიტიკურ შედეგებს პრაქტიკულ გადაწყვეტილებებთან. ეს მიდგომა ხელს შეუწყობს პოლიტიკის ფორმირების პროცესის უფრო გამჭვირვალე, სისტემური და შედეგებზე ორიენტირებული გახდეს.

დასკვნა

ამრიგად, კვლევა შექმნის ფართო მასშტაბის აკადემიურ და პრაქტიკულ ღირებულებას. იგი გაამდიდრებს სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების შესახებ მეცნიერულ დისკურსს და უზრუნველყოფს პოლიტიკისთვის რეგულაციურ, მონაცემებზე დაფუძნებულ დასკვნებს, რაც მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს საქართველოში ინკლუზიური და მდგრადი ტერიტორიული განვითარების პოლიტიკის ჩამოყალიბებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს მუნიციპალიტეტის სივრცითი დაგეგმვის სახელმძღვანელო. ტ. I ძირითადი გზამკვლევი;
2. საქართველოს მუნიციპალიტეტების სივრცითი დაგეგმვის სახელმძღვანელო, ტომი 1, 2, 3. თბილისი 2019 წელი;
3. საქართველოს სივრცის დაგეგმარების, არქიტექტორული და სამშენებლო საქმიანობის კოდექსი;
4. საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – სივრცითი და ქალაქთმშენებლობითი განვითარების სააგენტოს დებულება;
5. საქართველოს რეგიონების განვითარების პროგრამა 2018-2021 წლები;
6. ხულოს ადგილობრივი განვითარების სტრატეგია 2018-2022 წლები, თბილისი, 5 ივნისი, 2018 წელი;
7. საქართველოს ორგანული კანონი, ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსი;
8. ოქტეშელაშვილი. საქართველოს სოფლის მეურნეობის საწარმოო სპეციალიზაციის განახლებული ზონალური სქემა. თბილისი, 2009 წელი;
9. Развитие сельских территорий. Иновации, диверсификация. Калуга, ЗАО «Типография флагман», 2011 г.;

10. Развитие сельских территорий: зарубежный опыт;
11. ნ. ჭითანავა. გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები, თბილისი, 2001 წელი;
12. ნ. ჭითანავა, ლ.თაკალანძე. სოციალური ეკონომიკა, ფორმირება და განვითარება. I ნაწილი, თბილისი, 2008 წელი;
13. ნ. ჭითანავა. გლობალური პროცესები ერთპოლუსიან მსოფლიოში (საქართველოს ეკონომიკის ტრანსფორმაციის ხილული და უხილავი პრობლემები). თბილისი, 2021 წელი;
14. Зарубежный опыт развития социальной инфраструктуры села. Журнал "Russian Journal of Management". Том II, N4, 2023 г.;
15. Elhorst, J. P., Tziolas, I., Tan, C., & Milionis, P. (2024). The distance decay effect and spatial reach of spillovers. *Journal of Geographical Systems*, 26, 265–289. <https://doi.org/10.1007/s10109-024-00440-5>;
16. Guo, Y., & Li, S. (2024). A policy analysis of China's sustainable rural revitalization: Integrating environmental, social and economic dimensions. *Frontiers in Environmental Science*, 12, 1436869. <https://doi.org/10.3389/fenvs.2024.1436869>;
17. Karami, M., & Madlener, R. (2023). Sustainability performance of rural municipalities in Germany. *Energy, Sustainability and Society*, 13(46). <https://doi.org/10.1186/s13705-023-00425-0>;
18. Liu D., Li F., Qiu M., Zhang Y., Zhao X., He J. (2024). An integrated framework for measuring sustainable rural development towards the SDGs. *Land Use Policy*, 147, 107339. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2024.107339>;
19. Memo, U., & Pieńkowski, D. (2023). Sustainable rural development indicators in Bulgaria, Germany, Poland, Romania and the Netherlands: A review of data. *Frontiers in Environmental Science*, 11, 1323688. <https://doi.org/10.3389/fenvs.2023.1323688>;
20. Mpongwana, Z., & Cishe, E. N. (2024). Evidence of factors hindering establishment of viable rural development action in Eastern Cape municipalities. *African Journal of Governance and Development*, 13(1). <https://doi.org/10.36369/2616-9045/2024/v13i1a3>;
21. Piedra-Peña, J., Breuille, M.-L., & Le Gallo, J. (2024). Municipal efficiency spillovers in France. *The Annals of Regional Science*, 73, 2143–2172. <https://doi.org/10.1007/s00168-024-01326-6>;
22. Widomski, M. K., & Musz-Pomorska, A. (2023). Sustainable development of rural areas in Poland since 2004 in the light of sustainability indicators. *Land*, 12(2), 508. <https://doi.org/10.3390/land12020508>.